

De la «glasnost» a l'asfíxia

OLGA MERINO

La «glasnost» fou potser el principal símbol, i eina, d'aquell punt d'inflexió que va experimentar la societat soviètica en plena dècada dels vuitanta. Tot i ser una arma de doble tall, Mikhaïl Gorbaxov la feia anar així des de la seva obra «Perestroika: New thinking for our country and the world»: «La premsa ha de ser encara més eficaç; no ha de deixar en pau els mandrosos, els que sols busquen el benefici propi, els oportunistes, els repressors de la crítica i els demagogs; ha d'ajudar els qui treballen per la «perestroika». Per primer cop, una població tancada durant dècades en la foscor més absoluta sobre les qüestions importants accedia a la veritable informació, mentre s'abocaven als mitjans crítiques sobre la manca d'articles indispensables o les amenaces ecològiques. Hi havia fam per la veritat. En aquella època d'eufòria, quan publicacions com «Argumenti» i «Fakti» assoliren increïbles tirades de fins a 34 milions d'exemplars, el periodista va arribar al clímax de la seva funció social com a instrument de canvi i fiscal públic de les activitats de tots els organismes governamentals.

En aquesta dolorosa transició, les tornes han canviat (i molt) tant pel que fa al paper del periodista, com en l'abast d'una llibertat de premsa que, a grans trets, lluita amb tres fantasmes: l'activitat de les màfies, l'asfíxia econòmica i els obstacles que imposa el poder.

En els darrers cinc anys, més de 90 periodistes han mort en el territori de l'antiga Unió Soviètica; a part dels caiguts en

conflictes bèl·lics, gran nombre de col·legues han mort assassinats per haver-se atrevit a destapar els «affaires» del crim organitzat i les seves connexions amb el poder. «L'activitat de les estructures criminals, que dirigeixen el país, ha arribat a un punt crític. Les autoritats no poden o no volen posar la situació sota el seu control», van denunciar en un comunicat conjunt els sindicats de periodistes de Rússia i de Moscou després de l'assassinat, el passat octubre, de Dimitri Jolodov, reporter que havia escrit sobre la xarxa de contraban d'armes teixida per les tropes russes replegades a Alemanya. Els dossiers del Fons per a la Defensa de la Glasnost expliquen casos esgarrifosos de tortures i assassinats de periodistes, davant la impassibilitat o la impotència de l'estat rus, que ha d'enfrontar-se amb més de 3.000 clans mafiosos.

Per altra banda, l'enfonsament de l'URSS ha deixat els mitjans de comunicació orfes econòmicament. Actualment, sols reben subvencions estatals l'agència TASS, la ràdio i la televisió públiques, les revistes literàries i dos diaris: «Rossiskie Vesti» i «Rossiskaya Gazeta». La TV estatal «Ostankino» travessa dificultats financeres des de l'inici de les reformes de mercat i es parla fins i tot de privatitzar-la; els costos de transmissió signifiquen prop del 80 % del seu pressupost, ja que a causa de l'herència soviètica, el senyal arriba més enllà del Cercle Polar Àrtic, on, per cert, hi ha més rens que televisors.

42

Els diaris es dessagnen per diverses ferides: els impostos (un diari paga el mateix percentatge que un quiosc de xocolatines), l'elevat preu del paper (companyies estrangeres acaparen les accions de les fàbriques de paper i han establert preus molt per sobre dels internacionals), la factura del telèfon i el lloguer (alguns mitjans, com «Pravda», respiren gràcies al

subarrendament dels locals que ocupaven des de l'època soviètica), i el fet que el mercat publicitari del qual nodrir-se els diaris és, a Rússia, escassíssim.

Una de les darreres víctimes d'aquesta conjuntura ha estat «Nezavisimaya Gazeta», primer diari independent de Rússia i un dels emblemes clau de la «glasnost», que el passat 24 de maig va haver de tancar les seves portes. «Nezavisimaya Gazeta» es veu forçada a suspendre la publicació. Les raons són banals: l'absència de fons, la presència de deutes», escrivia Vitali Tretiakov a la portada de l'última edició. Tretiakov —qui signava esplèndids articles d'anàlisi sota el pseudònim de Titus Sovietòlogov— creu que sols una injecció creditícia de 10 milions de dòlars revifaria el rotatiu.

Pavel Gutiontov, president del comitè de llibertat d'expressió i drets del periodista de la Unió de Periodistes de Rússia, explica que els professionals vénen mantenint una lluita esgotadora per transformar aquesta situació intentant arrencar al poder una norma que, com a mínim, alleugereixi la política d'impostos envers els mitjans i les seves activitats econòmiques i atorgui facilitats per al pagament de serveis, transport i distribució. La llei continua bloquejada al Consell de la Federació per les pressions dels governadors regionals. Gutiontov, amb fina ironia, fa una lectura diàfana del perquè: «Aquí som vells marxistes i coneixem bé els vincles entre política i economia; el poder està asfixiant econòmicament la premsa lliure». Yelena Rodnenskaya, de la comissió parlamentària per a la premsa, ho explica en termes semblants: es tracta de l'acció de «certes forces interessades en col·locar la informació sota el seu jou; són aquelles forces que intenten establir el seu poder omnímode a l'esfera econòmica i política del país i pretenen ofegar la premsa econòmicament».

Així són les coses, els mitjans es troben davant d'una dicotomia letal: vendre's o morir. «La llibertat d'expressió ha estat substituïda per la llibertat de vendre's, i aquest és un dels drames del periodisme a la Rússia actual», afirma Vladimir Riashin, redactor en cap de «Pravda». Segons ell mateix explica, «Pravda» existeix gràcies a l'ajuda —fins ara de 3 milions de dòlars— oferta pel magnat grec Yanis Yanikas, empresonat per les seves simpaties comunistes durant la «dictadura dels coronels» i per qui el diari va fer una campanya per al seu alliberament. El finançament imposa els seus límits: «Per demostrar la nostra independència —diu Riashin— evitem comentar, per exemple, aquells successos dels Balcans on estigui involucrada Grècia».

Un dels casos més coneguts d'apadrinament econòmic a Rússia és el del periòdic liberal «Segodnia» i la cadena de televisió NTV, ambdós recolzats pel grup financer Most-Bank. Andrei Borodin, cap d'informació de «Segodnia» assegura que l'ajuda econòmica del banc no implica límits a la llibertat: «No es tracta d'una manipulació o de pressions directes; és el periodista qui s'aplica l'autocensura, conscient que no s'ha de fer mal a la vaca sagrada. No m'agrada dir-ho, però és així: un diari no pot ser independent al cent per cent». Altres veus, en canvi, al·leguen que ambdós mitjans mai vessen cap crítica sobre dues persones unides per vincles d'amistat i interès: el director del banc, Vladimir Gusinski, i l'alcalde de Moscou i rival de Boris Eltsin de cara a les presidencials, Yuri Luzhkov.

Cert és que «Segodnia» i NTV s'han distingit per un treball professional (durant la guerra a Txetxènia, per exemple, la cadena NTV ha ofert els únics noticiaris que hom podia veure sense posar-se les mans al cap). Tot i així, d'un temps ençà, sembla que ambdós mitjans hagin minvat les seves crítiques

cap el poder. Alguns volen trobar motius en el succés que va passar el darrer 2 de desembre, quan un grup d'homes armats —sota les ordres del general Alexander Korzhakov, cap dels serveis de seguretat del president Eltsin— va rodejar, a plena llum del dia, l'edifici de l'antic COMECON, on Most-Bank té la seu. El financer Gusinski ha defensat des d'aleshores que aquesta demostració de força fou el resultat de les pressions que està rebent pel seu recolzament als mitjans de comunicació més crítics amb el poder.

Sigui com sigui, el Kremlin sembla haver dit «fins aquí podeu arribar». El cap d'informació de «Segodnia» es resisteix a reconèixer que el diari hagi moderat els seus comentaris després d'aquell episodi, tot i que assumeix que l'assumpte ha merescut molts consells de redacció i que, ara, «s'analitza des de tots els punts de vista la publicació de certs materials que poden ser calents». «Allò fou una provocació i no podem arriscar-nos, per ella, a llençar per la finestra tot el que hem aconseguit durant els nostres dos anys de vida», sentència.